

אחרית דבר

מאיר שמגר

בשנת 1939, חודשים אחדים אחרי שפרצה מלחמת העולם השנייה, פרסם זאב ז'בוטינסקי בארצות-הברית את ספרו האחרון, שנשא את השם הזית המלחמה של עם ישראל. אחרי פטירתו של זאב ז'בוטינסקי נדפס הספר בשנית בשם המלחמה והיהודים.¹ הספר ביקש לשכנע את קוראיו בצדקת הצעותיו של המחבר בדבר אופן הניהול הראוי והחיוני של מאבקו של עם ישראל לשותפות במלחמה, ובעקבות זאת גם להשתתפות בהסדרי השלום שזמנם יגיע עם סיומה של המלחמה. ז'בוטינסקי פרס בפני הציבור הרחב את רעיונותיו הפוליטיים העדכניים, וכך עשה באותה עת, במאמץ יום-יומי בלתי נלאה, גם בפגישות עם מדינאים, אנשי תקשורת וגורמים מעצבי דעת קהל בארצות המערב. ידידו הסופר פייר ואן פאסן,² תיאר את מאבקו הפוליטי של ז'בוטינסקי באותה עת בהקדמה להוצאה השנייה של הספר הנזכר שפורסם אחרי פטירתו, והשווה את מחברו, בעקבות דברי שירו של ניטשה, עם הלהבה הלוהטת והמכלה את עצמה, המאירה במגעיה כל דבר אשר היא נוגעת בו, עד כלות. בעושר שיחו האינטלקטואלי, רב המידע והניסיון האנושיים, בלטה מעל לכול אהבתו העזה של ז'בוטינסקי לארץ-ישראל ולכינונה של מדינה יהודית בארץ. כדבריו: 'That was his all: in all, the sacred passion which entirely possessed and visibly consumed him. אהבת ציון שלו היתה אש אקסטטית שאי-אפשר לכבותה, ועם זאת זו היתה הלהבה שקטה, מתמדת ובעיקר נצחית ומלאת הוד. בעקבות הבעש"ט אפשר לומר, כדברי ואן פאסן, שהיא מקדשת כל פעולה בחיים ומעניקה לה משמעות נעלה.

בסיכום ספרו הדגיש ז'בוטינסקי את חיוניותה ומרכזיותה של הקמת המדינה. הוא ביקש להעניק לה בשלב האמור מעמד מוכר כאחת ממטרות המלחמה. בלעדיה המיליונים שבתיהם נכחדו או שעתידיים להיכחד, כך חזה בהערכותיו, לא יוכלו להגר למולדתם. עיקרו של דבר אינו טמון בלהט ובכוח ההנעה המתמדת שהיו מקור האנרגיה של מעשיו, עד כלות כוחו, אלא השכנוע העמוק, רב השנים, שהוליך אותו להקדיש עצמו למשימה הלאומית של מאבק מתמיד כדי לכונן בארץ-ישראל מולדת עצמאית וריבונית ליהודים,

1. *The War and the Jew*, New York 1942

2. Pierre Van Passen

אשר תאפשר להביא את הגלות היהודית לקצה ולכנס בארץ־ישראל את תפוצותיו של עם חסר מולדת. מנקודת הראות של ימינו, הדברים נראים מובנים ופשוטים; אולם להשקפת ז'בוטינסקי היתה משמעות אחרת בימים שמדובר בהם, כאשר אפילו בחוגים הציוניים היתה מחלוקת סביב השאלה של כינון מדינה.

ראייתו המדינית היתה ראייה של איש העולם הגדול, בעל הבנה במהלכים מדיניים ובעל חוש ביקורת ואבחנה בתחום מאבקי הכוח הבין־לאומיים. הוא ביקש לתרגם את אהבת העם והארץ לכדי עשייה מדינית שתביא להגשמת החלום של העת ההיא, החלום שהאמין בו ותלה בו את תקוותו להצלת העם מן החשכה והתסכול שאפפו את הווייתו לפני מלחמת העולם השנייה ובראשיתה. לשם כך נפגש עם ראשי מדינה ושרים, פיתח תכניות להגירת המונים לארץ־ישראל, השתתף בארגון עלייה בלתי חוקית אליה, ייסד תנועה פוליטית ותנועת נוער, שחבריה היו פעילים בגולה בתקופת השואה במסגרות היהודיות הלוחמות. הניכי תנועתו עמדו בראשן של שתיים משלוש המחותרות הלוחמות בארץ: האצ"ל ולח"י.

תורתו המדינית של ז'בוטינסקי, על כל התפתחויותיה ושלביה, ומול תודותיה והיפוכיה של המדיניות של השלטון המנדטורי, אחרי התנערותה של ממשלת בריטניה מן ההתחייבות הבין־לאומית שהיא וחבר הלאומים נטלו על עצמם, נשאה גרעין קבוע, מנחה ומגובש. הבינו אותה היטב תומכיו ואוהדיו; מתנגדיו הפחיתו בערכה. מכאן אפשר להבין מדוע העדיפו, מטעמים שהיו שמורים עמם, להדגיש במשנתו נקודות משניות שהקשרן יכול להיות דו־משמעי, ונטו לא להתייחס אל המשנה הסדורה, הברורה והמוצהרת שלו. התורה היתה בנויה בעיקרה על ראיית הציונות כתנועת תחייה לאומית ותרבותית שנועדה להציל את העם היהודי באמצעות כינון מסגרת מדינית עצמאית ריבונית.

לז'בוטינסקי היתה תפיסה לאומית מוניסטית, אבל הוא דבק גם בליברליזם הומניסטי ואף אופטימי, ובמרכזו דמוקרטיה ליברלית וכבוד האדם, מושג שביטא לטעמו את האוטונומיה של הפרט האינדיבידואלי ואת הכיבוד של מאווייו.

הציונות היתה בעיני ז'בוטינסקי, כאמור, תנועת התחייה הלאומית היהודית. מתוך ראייה ואמונה זו נבעו מסקנות מדיניות מעשיות. העיקרית שבהן היתה שהכרחי להגדיר בבירור את המטרה הסופית. לדעתו אסור לטשטש ולהעלימה כי המטרה הפוליטית היא היעד המעשי שבעלי האמונה הציונית חייבים לשאוף אליו. שיקולים טקטיים אין בכוחם לגבור על הצבתה של המטרה המהותית במרכז יעדי ההגשמה. בהיעדר מטרה מוגדרת – יאבדו החזון והאמונה הציונית.

על כן יש ממש במסקנה כי אמונתו היסודית של ז'בוטינסקי היתה כי העיקר בהיסטוריה הציונית הוא המאבק המתמיד; מאמציו המדיניים היו מעין גלגל תנופה שיוצר בכוח תנועתו ניסיונות שכנוע מדיניים מתמידיים ולחץ פוליטי. בלעדיו תכבה להבתה של הציונות. הוא גרס אפוא כי יש לטפח תודעה לאומית שלמה וכוללת, חיה ופעילה, ויש להתור לעבר יעדים מדיניים בנחרצות ובאקטיביזם. במהלך השנים האמין כי במעשה השחרור הלאומי יש לתת את הבכורה למעשה המדיני ולא למהלך הצבאי, והמעשה המדיני הוא המשימה המרכזית והמובילה של תנועת שחרור לאומית. עקב כך אף התפתחה במסגרות הפוליטיות שהנהיג

גישה שחלקה עליו בעניין זה. לקראת סוף שנות השלושים השתכנע ז'בוטינסקי ('מנדלסון') היה כינויו בתכתובת המחתרתי) כי יש לאחוז בנשק כדי להגיע לשליטה באדמת המולדת. משמע יש לתבוע את זכויותיו של עם ישראל במפגיע ובגלוי ולהגשימן בכל דרך אפשרית. לכן ראו בו את המנוע והקטליזטור של תהליכי כינון העצמאות והממלכתיות.

* * *

ספר זה מביא מאמרים מגוונים בנקודות הראות שלהם. יש חשיבות מיוחדת לריבוי העמדות ולשוני בגישות. קיבוץ יחד בכרך אחד מרחיב את הפרספקטיבה העיונית-ההיסטורית. המבט הרטרופקטיבי המגוון, המתחבר למבט עדכני, זה שלא חסרה בו כמובן, כתמיד, מידת מה של החכמה שלאחר מעשה, מלמד על היכולת הטובה הקיימת בימינו לדון בצוואתא חדא, בהבנה ובסובלנות הדדיים, על סוגיות השחרור הלאומי, אף אם נותרות המחלוקות בין הזרמים השונים. ההכרה והאמונה הציונית הולכות ומקרבות אלינו את תורותיהם של האבות המייסדים, ויש לקוות שבכך תשרה השפעתם הטובה גם על כותבי ההווה ומעצביו.